

חרם אחד באפריל 1933

(Boycott). הפעולה הכול-ארצית הראשונה נגד יהודי גרמניה אחרי השתלטות הנאצים. את החרם הכריזה המפלגה הנאצית ב-28 במרס 1933, כנראה בעקבות התייעצות של צמרת השלטון במעונו של היטלר בברכטסגאדן (Berchtesgaden) ביוזמת שר התעמולה יוזף גבלס. הכרזת החרם הכלכלי על יהודי גרמניה תוארה כפעולת תגמול ואתראה כלפי יהדות העולם, שתחדל ממה שנתכנה בפי הנאצים 'תעמולת זוועה' (Greuelpropaganda) (וחרם כלכלי בחוץ-לארץ נגד 'גרמניה החדשה'. מעשי הטרור של הס"א נגד יריבים פוליטיים ויהודים בחודשים הראשונים אחר עליית הנאצים לשלטון אכן עוררו פרסום נרחב ופעולות של מחאה ציבורית ברחבי העולם, אך דווקא המוסדות והארגונים היהודיים נקטו בדרך-כלל קו זהיר, מחשש לפגיעה חוזרת ביהודי גרמניה.

החרם אורגן מלכתחילה כמיבצע של המפלגה הנאצית. בראש הוועד המארגן הועמד יוליוס שטריכר. למרות תקופת ההכנה הקצרה, לכאורה, תוכנן הכול לפרטי פרטיו: ביום שבת, 1 באפריל, בשעה 10 בבוקר נועד החרם להתחיל 'במכה אחת' בכול עיר ועיירה, עד לכפר הקטן ביותר. למעשה התחילו פעולות חרם בכמה מקומות ביום או בערב הקודם – המשך ישיר של פעולות הטרדה והחרמה כלכלית שנמשכו ברציפות גם בשבועות שקדמו לחרם ה'רשמי'. המתכונת היתה אחידה, לפי הוראות מפורטות: משמרות של נאצים במדים, לעיתים חמושים ברובים, הוצבו לפני כול חנות או בית-עסק אחר של יהודים ומנעו את כניסת הקונים. ברחובות נעו מכוניות משא עם נאצים וחברי ארגון שטלהלם במדים, מקושטים בשלטים ומשמיעים סיסמות 'להתגונן, ולא לקנות אצל יהודים'. ברחובות המרכזיים של הערים הגדולות השתדלו להימנע ממעשי אלימות גלויים, אך במקומות רחוקים יותר היו מקרים רבים של ניפוץ חלונות ראווה, ביזת חנויות ופגיעה גופנית בבעלי העסק היהודים. למרות ההוראה שלא לפגוע בעסקים של יהודים אזרחי חוץ, רבו במיוחד הפגיעות ביהודים ממוצא מזרח-אירופי, שגרו במרוכז ברבעים העניים של הערים. עדות לכך הן תלונות הנציגויות הדיפלומטיות, בייחוד נציגויות פולין בכמה מן הערים.

לצד חנויות המסחר הקמעוני היו המקצועות החופשיים מטרה מיוחדת לפעולות ההחרמה. בפתחי משרדיהם של עורכי-הדין ומרפאות הרופאים היהודים הוצבו משמרות החרם. בכמה ערים התפרצו חבורות של נאצים במדים לאולמי בתי-המשפט והרחיקו בכוח את המשפטנים היהודים – שופטים ואנשי התביעה, שהיו פקידי-המדינה, ועורכי-דין פרטיים. כבר ביום שלפני החרם הוציאו שרי המשפטים של פרוסיה ובאואריה את המשפטנים היהודים 'לחופשה' ואסרו עליהם את הכניסה לבתי-המשפט 'כדי לשמור על ביטחונם ועל הסדר הציבורי'.



הכרזת החרם עוררה גל של מחאות בחוץ-לארץ וסדרת התערבויות מצד חוגי הממשלות ואנשי העסקים, יהודים ולא יהודים, במגמה להביא לידי ביטול. ארגונים יהודיים בגרמניה ומחוצה לה פירסמו הודעות, ובהן דחו את האשמות הנאצים ב'תעמולות זוועה' ובארגון חרם כלכלי על סחורות גרמניה. גם בגרמניה עוררה הכרזת החרם דאגה בחוגי הכלכלה באשר לתוצאות מזיקות אפשריות, נוכח האבטלה והשפל בעסקים. עוד בצהרי יום שישי, 31 במרס, נדונה בהתייעצות ממשלתית במשרדו של היטלר בברלין האפשרות לבטל את החרם שלמחרת, בתנאי שממשלות בריטניה וארצות-הברית יפרסמו הודעות רשמיות בגנות 'תעמולת הזוועה'. אפשר שהלחצים ההם גרמו לכך, שהחרם, שתחילה הוכרז בלי הגבלת זמן, הופסק על-פי הודעת הממשלה כבר כעבור יום אחד, אגב הבעת תקווה, שמפיצי 'תעמולת הזוועה', בחוץ-לארץ למדו את הלקח. אין ללמוד מכאן על סתירה, כביכול, בין כוונות המפלגה שהכריזה על החרם, ובין כוונות הממשלה שהודיעה על הפסקתו. גבלס עצמו, שהיה הרוח החיה בארגון החרם, הכריז כבר בערב 31 במרס, באסיפת מפלגה רבת משתתפים, שהחרם יופסק כעבור יום אחד ויתחדש ב-4 באפריל, אם לא תיפסק 'תעמולת הזוועה' בחוץ-לארץ.

כמה חוקרים סבורים, שהמנהיגות הנאצית אירגנה את יום החרם כ'שסתום ביטחון' ללחצים מלמטה של חברי מפלגה מן השורה, בייחוד חברי הס"א, שתבעו צעדים רדיקליים נגד פעילותם של היהודים בכלכלה, כפי שהובטח במצע המפלגה הנאצית. לפי פירוש זה נועד החרם לאפשר דווקא את דחיית הצעדים ההם, וזאת בגלל מצב הכלכלה והמעמד הבין-לאומי של גרמניה, לפני ייצובו המלא של המשטר הנאצי. ואולם, למעשה היה החרם אות זינוק ברור וגלוי לעין כול לתהליך רצוף וממושך של צעדי חרם ודחיקה, שנועדו לערער את בסיס קיומה הכלכלי של יהדות גרמניה. פעולות טרור, החרמה ואפלייה, שניתן היה לפרשן לפני המועד ההוא כ'פעולות פרטיות' או 'מבודדות' (Einzelaktionen), פראיות וביוזמה מקומית, קיבלו בחרם לגיטימציה ממוסדות המפלגה והממשלה הגבוהים ביותר. בהוראות החרם גם סומנו ברור המטרות הראשונות והמיידיות של תהליך הדחיקה הכלכלית: המקצועות החופשיים והמסחר הקמעוני שבידי יהודים. מבחינה זו היה יום החרם של 1 באפריל פתיחה והכנת קרקע לתחיקה הממשלתית המפלה שנחקקה ב-7 באפריל נגד בעלי המקצועות החופשיים ופקידי המדינה היהודים ולמסע דחיקה מינהלי ותעמולתי נגד כלל עיסוקיהם הכלכליים של יהודי גרמניה.